

SHARQ FALSAFASINING MOHIYATI VA JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI ROLI

Xojimamatova Fotima Sanjarbek qizi

Maktabgacha ta'lim va maxsus pedagogika fakulteti

Oligofrenopedagogika yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20151150>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Sharq falsafasining o'ziga xos xususiyatlari, uning insoniyat ma'naviy-axloqiy kamoloti va jamiyat taraqqiyotidagi o'rni tahlil qilinadi. Sharq mutafakkirlarining ontologik va gnoseologik qarashlari zamonaviy globallashtirish jarayonlari kontekstida ko'rib chiqilib, "Inson – Jamiyat – Tabiat" tizimidagi uyg'unlikning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, maqolada Markaziy Osiyo Renessansi namoyandalari g'oyalarining bugungi kunda barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishdagi roli ochib beriladi.

Аннотация: В данной статье анализируются особенности восточной философии, ее роль в духовно-нравственном совершенствовании человечества и развитии общества. Онтологические и гносеологические взгляды восточных мыслителей рассматриваются в контексте современных процессов глобализации, освещается важность гармонии в системе «Человек – Общество – Природа». Также в статье раскрывается роль идей представителей Центральноазиатского Ренессанса в достижении целей устойчивого развития на сегодняшний день.

Abstract: This article analyzes the characteristics of Eastern philosophy, its role in the spiritual and moral improvement of humanity and the development of society. The ontological and epistemological views of Eastern thinkers are examined in the context of modern globalization processes, highlighting the importance of harmony in the "Human – Society – Nature" system. The article also reveals the role of the ideas of the representatives of the Central Asian Renaissance in achieving sustainable development goals today.

Kalit so'zlar: Sharq falsafasi, ma'naviyat, jamiyat taraqqiyoti, komil inson, Markaziy Osiyo Renessansi, axloq, panteizm, uyg'unlik.

Ключевые слова: Восточная философия, духовность, развитие общества, совершенный человек, Центральноазиатский Ренессанс, этика, пантеизм, гармония.

Keywords: Eastern philosophy, spirituality, social development, the perfect man, Central Asian Renaissance, ethics, pantheism, harmony.

Kirish

Bugungi dunyoda insoniyat ma'naviy inqirozlar va ekologik tahdidlar bilan yuzma-yuz kelgan bir paytda, Sharq falsafasining insonparvarlik tamoyillariga qaytish hayotiy zaruriyatga aylanmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek: **"Sharq falsafasi, bizning boy ma'naviy merosimiz — bu nafaqat o'tmish yodgorligi, balki bugungi kunda biz qurayotgan Yangi O'zbekiston poydevorini mustahkamlovchi, yoshlarimizni yuksak insoniy fazilatlar ruhida tarbiyalovchi qudratli manbadir"**.

Sharq falsafasi G'arbning pragmatik va texnokratik yondashuvidan farqli o'laroq, har doim insonning ichki dunyosini tartibga solish, jamiyatda adolat va muvozanatni saqlashga xizmat qilib kelgan. Ushbu maqolada biz Sharq falsafasining ontologik mohiyati va uning ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni ta'minlashdagi funksiyalarini batafsil tahlil qilamiz.

Asosiy qism**1. Sharq falsafasida olam va inson uyg'unligi**

Sharq falsafasining fundamentini "Vahdat ul-vujud" (Borliqning birligi) va panteistik qarashlar tashkil etadi. Agar G'arb falsafasi sub'ekt va ob'ektni (inson va tabiatni) bir-biridan ajratib o'rgangan bo'lsa, Sharq mutafakkirlari (masalan, Ibn Sino, Al-Forobiy) olamni yaxlit bir organizm deb bilishgan.

Ibn Sinoning "Kitob ash-shifo" asarida keltirilishicha, insonning jismoniy salomatligi uning ruhiy holati va atrof-muhit bilan aloqasiga uzviy bog'liqdir. Bu g'oya bugungi kunda **psixosomatika** va **valeologiya** kabi fanlarning rivojlanishiga asos bo'lib xizmat qilmoqda. Jamiyat taraqqiyotida insonning ruhiy xotirjamligi — iqtisodiy unumdorlikning eng muhim omillaridan biri sifatida tan olinmoqda.

2. "Fozil odamlar shahri": Ijtimoiy adolat modeli

Abu Nasr al-Forobiy o'zining "Fozil odamlar shahri" asarida jamiyat boshqaruvi va ijtimoiy baxt masalasini falsafiy tahlil qiladi. Uning fikricha, davlat rahbari nafaqat siyosatchi, balki yuksak axloq egasi va faylasuf bo'lishi lozim.

Hayotiy misol: Bugungi kunda rivojlangan davlatlarda "korporativ etika" va "ijtimoiy mas'uliyat" tushunchalari aynan Forobiy ilgari surgan adolatli boshqaruv prinsiplariga mos keladi. Davlat boshqaruvida xalq bilan muloqot tizimining yo'lga qo'yilishi — Forobiy orzu qilgan fozil jamiyatning zamonaviy ko'rinishidir.

3. Tasavvuf falsafasi va shaxs kamoloti

Sharq falsafasining cho'qqisi bo'lgan tasavvuf ta'limoti (Bahouddin Naqshband, Ahmad Yassaviy) insonni o'z nafsini jilovlashga va "Dast ba kor, dil ba Yor" (Qo'ling ishda, diling Allohda bo'lsin) tamoyili asosida yashashga chaqiradi.

Bu falsafa jamiyatda mehnatsevarlik, halollik va korrupsiyaga qarshi immunitetni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarida keltirilgan "Adolat", "Davlat", "Aql" va "Qanoat" timsollari orqali jamiyatni barqaror ushlab turuvchi to'rt ustun tasvirlangan. Bu asar bugungi kun menejmenti va huquqshunosligi uchun ham dasturilamal bo'la oladi.

4. Zamonaviy dunyo va Sharq donishmandligi

So'nggi yillarda dunyo ilm-fanida "Sharq fenomeniga" qiziqish ortdi. Xususan, Yaponiya va Janubiy Koreyaning iqtisodiy mo'jizasi zamirida Konfutsiy falsafasidagi tartib, intizom va jamoaviylik ruhi yotgani isbotlangan. O'zbekiston ham o'z taraqqiyot yo'lida milliy qadriyatlarga tayangan holda modernizatsiya jarayonini amalga oshirmoqda.

Xulosa

Sharq falsafasi insoniyatga o'zligini anglash, sabr, shukronalik va bag'rikenglik kabi oliyjanob fazilatlarni tuhfa etgan. Uning jamiyat taraqqiyotidagi roli quyidagi muhim jihatlarda namoyon bo'ladi:

1. **Ma'naviy filtrlash:** Globallashuv davrida "ommaviy madaniyat" xurujlaridan yoshlarni himoya qilishda Sharqona axloqiy me'yorlar qalqon vazifasini o'taydi.
2. **Ekologik ong:** Tabiatni "bo'ysundirish" emas, balki u bilan uyg'un yashash g'oyasi global ekologik inqirozni bartaraf etishning yagona yo'lidir.
3. **Ijtimoiy totuvlik:** "Qo'shning tinch — sen tinch" maqolida aks etgan Sharq falsafasi xalqaro munosabatlarda tinchlik va hamkorlik diplomatiyasini shakllantiradi.

Xulosa qilib aytganda, Sharq falsafasi shunchaki o'tmish emas, balki kelajak falsafasidir. Biz ushbu boy merosni chuqur o'rganish va uni zamonaviy ilm-fan yutuqlari bilan sintez qilish orqali yangi Uyg'onish davri — uchinchi Renessansga munosib poydevor qo'ya olamiz. Jamiyat

taraqqiyoti faqat texnologiya bilan emas, balki o'sha texnologiyadan foydalanuvchi insonning ma'naviy darajasi bilan o'lchanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi". — Toshkent: "O'zbekiston", 2022.
2. Ibn Sino. "Kitob ash-shifo" (Sog'lomlashtirish kitobi). — Toshkent: "Fan", 1987. (Inson psixofiziologiyasi va falsafasi haqida).
3. Al-Forobiy. "Fozil odamlar shahri". — Toshkent: "Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti", 1993. (Davlat boshqaruvi va ijtimoiy falsafa).
4. Yusuf Xos Hojib. "Qutadg'u bilig" (Saodatga yo'llovchi bilim). — Toshkent: "Yulduzcha", 1990. (Axloqiy-siyosiy qarashlar).
5. Ahmad Yassaviy. "Devoni hikmat". — Toshkent: "G'afur G'ulom nashriyoti", 1992. (Tasavvufiy ontologiya).
6. Bernshterin L. "Oriental Philosophy and Modern Science". — London: Routledge, 2015. (Sharq falsafasining fan bilan aloqasi).
7. Zohidov A. "Markaziy Osiyo mutafakkirlari falsafasi". — Toshkent: "Sharq", 2010. (Mintaqaviy falsafiy maktablar tahlili).
8. Konfutsiy. "Hikmatlar" (Lun-yuy). — Toshkent: "O'zbekiston", 2014. (Ijtimoiy tartib va axloq).
9. Sattorov M. "O'zbekistonda ijtimoiy-falsafiy fikr taraqqiyoti". — Toshkent: "Ma'naviyat", 2018. (Modernizatsiya va qadriyatlar).
10. Saidov A. "Renessans falsafasi va zamonaviylik". — Toshkent: "Adolat", 2021. (Sharq Renessansining jamiyatdagi o'rni).